



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Sara Vodopija

**ULOGA DAMA U JAKOBITSKOJ
POBUNI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA POVIJEST

SARA VODOPIJA

**ULOGA DAMA U JAKOBITSKOJ
POBUNI**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Žene 18. stoljeća i rat	3
3. Žene u Škotskoj 18. stoljeća.....	6
3.1 Neki elementi škotskog stanovništva 18. stoljeća.....	7
3.2 Društvena struktura.....	8
3.3 Identitetski simboli.....	10
3.4 Žene unutar škotskog društva	11
4. Jakobitska urota 1745.....	13
4.1 Stvaranje Jakobitizma i prve pobune	13
4.2 Urota 1745.: politika iza njezina početka i tijek	15
5. Dame urotnice 1745.	17
5.1 Dame jakobitkinje.....	18
5.2 Dame “wighovke”.....	21
6. Žene u kažnenoj Škotskoj: posljedice Jakobitske pobune	22
7. Zaključak.....	24
Literatura	27

1. Uvod

Ovaj rad istražuje povijest odnosa žena i rata/politike na primjeru uloge koju su one igrale u Jakobitskoj pobuni iz 1745. godine u Škotskoj. Urota je nastala u Škotskoj kao produkt dinastijskih sukoba i Slavne revolucije 1688./89., a završila je porazom u bitci kod Culloden Moora 1746. Za Škotsku povijest ona je značila okrutni prekid tradicije i zabranu klanova, uporabe škotskog gaelskog jezika, kiltova, tartana, gajdi, svega onog što je činilo škotski identitet. Kako se radi o političkoj povijesti ovaj je događaj uglavnom opisan iz muške perspektive i time se previđa činjenica da političke događaje doživljava i preživljava cjelokupno ljudsko društvo.

Glavni je cilj, a ujedno i teza rada, na primjeru iskustva Škotkinja iz viših slojeva društva u ovoj pobuni pokazati zašto je nužno čak i u ratnoj “muš koj” povijesti ne zaboraviti na činjenicu da su ratna zbivanja utjecala na život svih ljudi, pa se takvom mora i prikazivati. Žene su tijekom ratnih zbivanja imale aktivniju ulogu u društvu, posebice one višeg socijalnog statusa koje su svojim materijalnim sredstvima mogle izraženije utjecati na politiku rata. Primjer aktivnosti koje su škotske dame i njihove sluškinje provodile kako bi potpomogle ciljeve Jakobitske pobune 1745. godine pokazuje upravo koliki su utjecaj žene mogle ostaviti na događaje iz vojno-političke povijesti i time sukreirale povijest svojih naroda.

Najviše utjecaja na ovaj rad ostavilo je djelo Maggie Craig, “Damn' rebel bitches” kao najopsežniji, a ujedno i gotovo jedini takav izvor o samim damama koje su sudjelovale u Jakobitskoj pobuni. Značajan izvor bili su i radovi “Biographical Dictionary of Scottish Women” urednica Elizabeth L. Ewan, Sian Reynolds, Sue Innes i Rose Pipes, ali i “Women in Scotland c.1100-c.1750”, urednica Elizabeth Ewan i Maureen M. Meikle. Važna su i djela poput “Women's roles in eighteenth-century Europe” Jennine Hurl-Eamon, kao uvid u uloge žena u ratnim razdobljima 18. stoljeća, te obimna djela koja se bave poviješću Velike Britanije i posebno Škotske poput onih Jeremy Blacka, “Eighteenth century Britain” te zbornika “A History of everyday life in Scotland” ili “History of Scotland” Petera i Fione Somerset Fry. Za razumijevanje političke i ratne pozadine Jakobitske pobune najviše su koristila djela “The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745” autora John L. Robertsa te “The 45” Cristophera Duffyja.

Kako bih detaljnije obradila ovu temu rad je podijeljen na sljedeća poglavlja: Žene 18. stoljeća i rat, Žene u Škotskoj 18. stoljeća, Jakobitska urota 1745., Dame urotnice 1745., Žene u kažnjenoj Škotskoj: posljedice Jakobitske pobune. Prvo poglavlje donosi pregled općenitog položaja žena u Europi 18. stoljeća i kako su se žene uobičajeno nosile sa ratnim zbivanjima, koja su u 18. stoljeću bila česta, kako je društvo ocjenjivalo one pothvate žena van “zadanog okvira” u slučajevima ratnih sukoba. Drugo poglavlje pozabavit će se škotskim društvom u 18. stoljeću kako bi se stekao bolji uvid u to jesu li žene u Škotskoj općenito bile u istom položaju kao one u ostalim regijama Europe ili su pak imale progresivnije mogućnosti ili obrnuto. Iduće poglavlje istražuje Jakobitsku urotu 1745., što ju je uzrokovalo, koji su bili njeni glavni akteri i bitke te što se, kako i zašto dogodilo u bitci kod Cullodena 1746. Četvrto poglavlje nastojat će ispričati priču o poznatim aktivnim protagonisticama Jakobitske urote i njene najpoznatije bitke kako bi dočaralo dimenziju nesvakidašnje aktivnosti žena u 18. stoljeću uz spomen i njihove tradicionalne uloge. Posljednje poglavlje proučava posljedice Jakobitske urote za škotsko društvo unutar Velike Britanije, kako se londonska vlada pobrinula da Škoti nikad više ne pomisle na ustanak i kako je to u konačnici utjecalo na žene, one aktivne, ali i pasivne sudionice ovih događaja.

2. Žene 18. stoljeća i rat

Ono što ponajviše asocira na 18. stoljeće jest sintagma “doba razuma”. Odnosi se to na razvoj intelektualno-kulturnog pokreta prosvjetiteljstva u drugoj polovici ovog stoljeća, kojem je prethodila konsolidacija europskih država i njihov sve veći utjecaj na globalnoj razini te širenja Atlantskog trokutnog sistema trgovine (roblje) i agrikulturne revolucije, dok je cijela priča kulminirala Francuskom revolucijom. Može se zaključiti kako se u ovom razdoblju događa mnogo novih, čak radikalnih procesa za tadašnje društvo. Ipak, najveći dio stanovništva i dalje se uglavnom borio sa “starim” problemima: glađu, bolestima i čestim ratovima. Upravo u ovom razdoblju vodit će se prvi rat na svjetskoj razini, onaj Sedmogodišnji (1756.-1763.), a osim njega bilo je mnogo drugih “manjih” ratova i pobuna u Europi i svijetu. Bio je to kompliciran život pun izazova i opasnosti za većinu njegovih sudionika, od najsiromašnijih do najbogatijih, svih vjera, nacionalnosti i kultura, ali i oba spola. Često se u povijesnim monografijama i drugim znanstvenim djelima prilikom prikaza 18. stoljeća ili nekih njegovih procesa i događaja ta priča o ljudskom društvu zapravo svede na iskustva privilegiranih muškaraca, sa

idejom da je pojam muškarci sinonim za pojam ljudi. Tako se postavlja pitanje kakvo je onda bilo iskustvo žena u 18. stoljeću, naročito u periodima ratnih zbivanja? Je li moguće svesti iskustva svih žena na generalne zaključke, odnosno uopće upotrebljavati izraz “sve žene”?

Mnoge europske države u 18. stoljeću promijenile su način ratovanja te su se trudili znatnije izgraditi ugled svojih vojnih jedinica usprkos tome što se upravo tada pod utjecajem prosvjetiteljstva javljaju novi sumnjičavi i osuđujući pogledi na sam pojam ratovanja i vojne službe.¹ Žene su također prolazile kroz sve te promjene te su se njima trebale prilagođavati. Jedna od njihovih uloga bila je pratnja vojske. To je bila važna uloga jer je uglavnom pozitivno djelovala na brigu o vojnicima u pitanju “pravilne” prehrane, higijenskih uvjeta i zdravstvene skrbi te na moral i psihičko stanje.² Pratiti vojsku nije bilo lako, jer često su žene koje su obavljale navedene poslove bile slabo plaćene te ih je bilo premalo: “u Wurttembergu je šest žena bilo zaduženo za pranje vojničkih odora za čak četiri do šest tisuća vojnika”.³ Prostitucija je također bio izvor zarade za žene koje su pratile vojsku, ali to je bila toliko raširena djelatnost da su sve žene koje bi se nalazile uz vojsku u bilo kojoj drugoj ulozi također smatrane prostitutkama.⁴ S druge strane za više društvene slojeve pratnja vojske bila je tek moda pa bi oni često okupili volontere i vježbali pripremajući se za bitku više kao za neku manifestaciju, tako su žene visokog društva također osnivale “žensku volontersku vojsku”, ali njihovo je iskustvo bilo daleko od stvarnih poteškoća s kojima su se susretali “obični” vojnici i žene.⁵ Možda je ponajveća novost s kojom su se žene morale nositi bila razina kontrole koju je država u 18. stoljeću imala nad vojskom. Zašto? Zato što kao nikad prije europske su se države trudile regulirati raznim zakonima vojsku i pitanje vojničkih brakova i obitelji, jer obitelj i brak smatrali su se teretom i za vojnika i za državu. Niže rangirani vojnici bili su loše plaćeni pa ih njihove supruge često nisu mogle pratiti i bile su prisiljene pronaći drugi izvor prihoda kod kuće, stoga su države često regrutirale samo slobodne

¹ Jennine Hurl-Eamon, *Women's roles in eighteenth-century Europe*, (Santa Barbara: Greenwood, 2010), 131.

² *Isto*, 132.

³ *Isto*, 132.

⁴ *Isto*, 133.

⁵ Jane Potter, „Valiant heroines or pacific ladies? Women in war and peace“, u: *The routledge history of women in Europe since 1700.*, ur. Deborah Simonton, (London i New York: Routledge, 2006), 264.

vojnike.⁶ Neke su države donosile regulative kao što su da vojnik mora imati dopuštenje zapovjednika i određenu razinu imetka prije sklapanja braka (Španjolska), druge su tražile “porez” na sklapanje braka (Bavarska), no u drugoj polovici 18. stoljeća ugledale su se na Prusku koja je shvatila da su supruge važne za naseljavanje i održavanje zemljišta, dok je Voltaire tvrdio da ako su “vojnici vezani za obitelj onda su vezani (vjerni) i za domovinu”.⁷ Tako su supruge ponekad dobile na važnosti, često bi one koje su ostale kod kuće pokušale održavati moral i vjeru sumještanu u akcije njihove vojske, ali isto tako kada su trebale dobiti neki novac za svoju službu država bi ih ignorirala te su se one nerijetko okrenule krađi i prostituciji u gradovima.⁸ One žene koje su kao supruge bile u pratnji vojnika dobivale su novčanu naknadu u trećini ili osmini (ovisi u kojoj su se državi nalazile) onog što bi zaradili njihovi supružnici, no supruge vojnika u mornarici nisu imale tu privilegiju.⁹ Država se brinula za udovice novčanom naknadama koje su često bile nedostatne za brigu o djeci, ali uz uvjet da se one ne smiju preudati za vojnika višeg ranga u Španjolskoj, dok su u Finskoj bile puno bolje zbrinute.¹⁰ Nadalje, postavlja se pitanje jesu li postojale žene ratnice? Na to se pitanje može odgovoriti ako ih podijelimo u kategorije: one koje su bile uhvaćene u bitku i one koju su svjesno bile dio vojske. U prvu bi spadale sve one žene koje su se u ratnim bitkama borile zato što ih je na to natjerala situacija, tj. one koje su “profesionalno” pratile vojsku.¹¹ No, usred revolucionarnih zbivanja koja su obilježila 18. stoljeće javile su se i brojne žene koja su aktivno i svojom voljom vojno sudjelovale u bitkama. Neke od njih to su činile otvoreno kao što to potkrjepljuju brojni primjeri sudionica američke ili francuske revolucije koje su, kako autorica Rosalind Miles ističe, imale “jednako pravo na sudjelovanje, ali i patnju koju rat donosi”.¹² S druge strane tu su bile žene koje su bile vojnkinje, ali prerusene u muškarce, što je nadaleko omogućivala činjenica da nisu postojali fizički pregledi vojnika, te bi one kao žene bile otkrivene tek kad su bile ranjene ili mrtve.¹³ U popularnoj kulturi 18. stoljeća ovakve su priče često služile kao izvor zabave. Bile su ispričane u raznim

⁶ Hurl-Eamon, *Women's roles in eighteenth-century Europe*, 135.

⁷ *Isto*, 135.

⁸ *Isto*, 135.

⁹ *Isto*, 136.

¹⁰ *Isto*, 137.

¹¹ Potter, „Valiant heroines or pacific ladies? Women in war and peace“, 264.

¹² Rosalind Miles, *Who cooked the last supper?, The Womens History of the World*, (New York: Three Rivers Press, 2001), 171-178.

¹³ Potter, „Valiant heroines or pacific ladies? Women in war and peace“, 264.

baladama, fascinirale su javnost te istovremeno ponekad služile kako bi posramile neuspješne muške vojnike.¹⁴ Također u umjetnosti, likovi žena heroina koje vode u bitku bili su čest simbol revolucija i država, poput francuske Marianne ili britanske Britannie, međutim ponekad su ti likovi predstavljali stvarne snažne žene, poput ruske carice Katarine Velike, čiji se lik našao u engleskom tisku kao karikatura naziva “*The Christian Amazon*” ili nizozemska vojnkinja Maria von Antwerpen čija je životna priča postala izvorom brojnih nizozemskih legendi.¹⁵

Može se zaključiti kako su iskustva žena u ratu itekako bila različita i ne mogu se svesti pod zajednički nazivnik, ali mogu se, uvjetno rečeno, podijeliti po određenim grupama. Naravno, one višeg statusa nisu bile toliko opterećene vojnim zbivanjima, ali itekako su mogle utjecati na politiku ili ekonomiju rata. Žene supruge vojnika kao da su činile posebnu društvenu, ali i ekonomsku klasu i često je njihova sreća ovisila o državnoj intervenciji i posebnim vojnim zakonima. Država je dakako u interesu imala što bezbrižnijeg i slobodnijeg vojnika sve dok prosvjetiteljstvo nije donijelo ideju da će upravo obitelj učiniti vojnika pouzdanijim za domovinu. Žene su u tom kontekstu samo bile objekt tuđih odluka. No, mnoge obeshrabrujuće odredbe nisu mogle spriječiti potrebu žena da se uključe u zbivanja važna za njihovu domovinu, obitelj i njih same, tako su se mnoge otvoreno ili prurušene aktivno pridružile vojsci. Rijetke od njih ostale su zapamćene u historiografiji, dok su književni i likovni prikazi heroina ostali glavnim izvorom za istraživanje njihove prošlosti. Najveći broj žena, ipak, činile su one koje su kao i njihovi supruzi bile obične pućanke koje bi bile sretne ako bi njih i njihove obitelji ratni vjhor zaobišao.

3. Žene u Škotskoj 18. stoljeća

Kako bismo mogli ipak bolje razumjeti ulogu koju su žene, odnosno dame iz visokog društva odigrale u Jakobitskoj pobuni, toliko značajnoj za škotsku povijest, prvo moramo potražiti odgovore na neka pitanja o samom škotskom društvu tog razdoblja.

¹⁴ *Isto*, 264-265.

¹⁵ Hurl-Eamon, *Women's roles in eighteenth-century Europe*, 138-140. Ovdje se naglašava činjenica da su likovi Marianne i Britannie ipak nosili negativne konotacije, dok se lik carice Katarine Velike u karikaturi ne treba promatrati u negativnom kontekstu jer su autori samo prenijeli sliku koju je ona sama željela i kako se ona sama voljela prikazivati na službenim portretima, žena koja drži štit i vitla mačem dok joj podignuta haljina ukazuje na snažne „muške jahaće noge“.

Kakva je bila struktura škotskog društva, kakav su položaj unutar iste zauzimala žene i kako je on utjecao na njihovu ulogu u pobuni?

3.1 Neki elementi škotskog stanovništva 18. stoljeća

Ovdje se donose poznati statistički podaci o stanovništvu Škotske u 18. stoljeću te neka opća obilježja. Prema istraživanjima procjenjuje se da je Škotska u prvoj polovini 18. stoljeća imala porast stanovništva u iznosu od 0,3% te 0,5% u drugoj, poznato je da je 1689. imala oko 1,2 milijuna stanovnika, 1755. 1,265 milijuna te 1,608 milijuna 1801. godine.¹⁶ Zanimljiv je ovo podatak s obzirom na činjenicu da su bile česte nerodne godine i vladala je glad (najteže je bilo 1709. i 1740.) koja je uz loše životne uvjete pospješila nekoliko valova širenja zaraznih i drugih bolesti (boginje, tifus, dizenterija), a uza sve to plela se Jakobitska urota sa bitkama koje su se vodile u nekoliko navrata kroz čitavu prvu polovinu 18. stoljeća.¹⁷ Procjenjuje se da je do 1710. 75% muškaraca znalo napisati svoje ime, dok je to moglo 25-30% žena, međutim i jedni i drugi su češće znali čitati budući da se čitanje učilo od djetinjstva, najčešći su primjer toga majke koje su djecu učile čitati Bibliju.¹⁸ Vjera je naravno bilo od posebnog značaja, ali Škotska je po tom pitanju bila izuzetno podijeljena u sukobima episkopalne crkve, prezbiterijanaca (Škotska crkva) i katolika, što će neizravno dovesti do sklapanja parlamentarne unije Škotske i Engleske 1707., izazvati urotu i ujedno biti razlogom zašto je ona bila osuđena na propast.¹⁹ Jezik također nije bio jedinstven, podijeljen na tri velike skupine: škotski gaelski, engleski i škotski, ali zapravo vrlo različit od regije do regije, sa mnogobrojnim dijalektima koji su otežavali komunikaciju.²⁰ Jezik, odnosno izgovor razlikovao se i po dobi i socijalnoj klasi, naime elita, posebice stariji članovi, često je izražavala jak lokalni škotski naglasak, dok su oni u cijenenim zanimanjima, poput sudaca i doktora pazili na "čist" izgovor.²¹

¹⁶ Jeremy Black, *Eighteenth Century Britain 1688-1783*, (Hampshire: Palgrave, 2001), 14.

¹⁷ Deborah A. Symonds, "Death, Birth and Marriage in Early Modern Scotland", u: *A History of Everyday Life in Scotland*, ur. Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 84-87; Helen M. Dingwall, "Illness, Disease and Pain", u: *A History of Everyday Life in Scotland*, ur. Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 112-114.

¹⁸ Bob Harris, "Communicating", u: *A History of Everyday Life in Scotland*, ur. Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 167.

¹⁹ Black, *Eighteenth Century Britain 1688-1783*, 127-128.

²⁰ Harris, "Communicating", 165.

²¹ *Isto*, 165-167.

Plemstvo je najčešće boravilo na seoskim posjedima, jer su se gradovi postupno uz kraljevske potpore osamostalili od njihove vlasti.²²

3.2 Društvena struktura

Prvo je potrebno objasniti jedinstvenu feudalnu strukturu škotskog društva koja će upravo nakon Jakobitske pobune biti ukinuta. Radi se o plemenskoj organizaciji - klanu. Autor Stuart Reid navodi definiciju pojma klan Duncana Forbesa od Cullodena iz 1746.: „skupina ljudi koja nosi isto prezime vjerujući da su međusobno rodno povezani te da potječu od zajedničkih predaka. U svakom klanu postoji nekoliko podčinjenih plemena koja ovise o svom vođi, ali zaklinju se na vjernost vrhovnom vođi klana obvezujući mu se na potporu u bilo kojem njegovom pothvatu. Svaki klan živi zasebno i posjeduje različite posjede ne miješajući se sa ostalim klanovima niti strancima.“²³ Nadalje autor objašnjava kako se klan, kao svako „ratnički strukturirano društvo“, sastoji od „poljoprivrednog stanovništva (seljaštva) podređenog ratnoj aristokraciji“.²⁴ Međutim, postoje teritorijalne razlike u klanovskom sistemu koji se nije provodio toliko strogo u nizinskom području gdje je već početkom 18. stoljeća došlo do promjena pod engleskim utjecajem, koliko u škotskom visočju. Neki su zaključci kako je društvo Nizina (Lowland) bilo autoritarno, bolje uređeno upravo zato što je feudalizam tamo bio u procesu propadanja još od ranog 17. stoljeća, dok se u Visočju (Highland) zadržao sve do polovice 18. stoljeća.²⁵ Pojednostavljena hijerarhija klana bila je slijedeća: poglavar klana, glavari drugih ogranaka klana i bogati zemljoposjednici koji su činili klanovsko niže plemstvo, plaćeni vojnici („cearnach“), koji su najčešće sudjelovali u borbama između klanova, te sluge i poljoprivrednici ili samo „obični“ članovi klana („ghillies“) koji inače nisu imali vojnu ulogu, ali su mogli biti regrutirani ako je to klanu bilo potrebno.²⁶ Najvažnija zadaća poglavara klana bilo je voditi klan u ratnom razdoblju, iako su ga ponekad mogli zamijeniti brat ili sin kada on fizički nije bio u stanju voditi u bitku.²⁷ Iznad poglavara

²² Peter Somerset Fry, Fiona Somerset Fry, ur., *The History of Scotland*, (London i New York: Routledge, 1982), 166.

²³ Stuart Reid, *Highland clansman 1689-1746*, 1997: 3.

²⁴ Isto, 5.

²⁵ Christopher A. Whatley, „Order and disorder“, Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley (ur.), *A History of Everyday Life in Scotland*, 2010: 191.

²⁶ Stuart Reid, *Highland clansman 1689-1746*, (Oxford: Osprey Publishing, 1997), 6-8.

²⁷ Isto, 5.

klanova mogao je biti jedino kralj posvećen od Boga.²⁸ Društvene podjele na najnižoj razini kreću već od samih obitelji i zasebne strukture onog najbrojnijeg agrikulturnog stanovništva unutar višeg klanovskog sustava. U 17. stoljeću obitelji koje su živjele na zemlji i obrađivale je činile su seosku zajednicu „touns“, razne skupine „tounsa“ bile su okupljene oko jednog imanja raspodijeljene u radne jedinice sa točno specijaliziranom ulogom u održavanju imanja, a bile su odgovorne zakupcima podređenim zemljoposjedniku cjelokupnog imanja.²⁹ U 18. stoljeću dolazi do raznih promjena u ruralnoj ekonomiji, a time i društvu. Gospodarstva su se počela okrupnjivati u skladu sa izmjenom ekonomije „tounsa“, koja je ušla u proces komercijalizacije.³⁰ Zapravo, svu je ruralnu ekonomiju zahvatio tzv. „pokret poboljšanja“ koji je za posljedicu imao promjenu društvene strukture ruralnog stanovništva na tri načina: poljoprivredni se sustav pojednostavio jer su sada bio manji broj zakupaca sa većim radnim jedinicama, novi način gospodarenja zahtijevao je više unajmljene radne snage zbog čega su se zajednice „tounsa“ smanjile i postupno postale farmama, u skladu s novim potrebama došlo je do premještanja farmi na prikladnija poljoprivredna područja i do rasta planirane izgradnje sela.³¹ Upravo je pojava kapitalizacije poljoprivrede započela proces raspada klanovskog sustava i u Visočju, a posljednji će udarac zadobiti porazom u bitki kod Culloden Moora.³² Zemljoposjednici i plemstvo posjedovali su političku moć te su nakon 1707. kontrolirali izborni sustav, koji nije ni mnogim muškarcima dopuštao formalno političko djelovanje, osim ako nisu ispunjavali određene imovinske uvjete, pa su tako lokalni zemljoposjednici imali veliku moć za sebe.³³

²⁸ William Semple, ilustrator. *The Scottish tartans with historical sketches of the clans and families of Scotland, the badges of and arms of the chiefs of the clans and families*, (Edinburgh i London: W. & A. K. Johnston & G. W. Bacon Ltd., 1966), 5.

²⁹ Robert A. Dodgshon, „Everyday Structures, Rhythms and Spaces of the Scottish countryside“, u: *A History of Everyday Life in Scotland*, ur. Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 28. Zemljoposjednici i zakupci bili su razlikovani po imenu svog posjeda ili farme.

³⁰ *Isto*, 35.

³¹ *Isto*, 35.

³² *Isto*, 8.

³³ Sue Innes, Jane Rendall, „Women, Gender and Politics“, u: *Gender in Scottish History since 1700*, ur. Lynn Abrams, Eleanor Gordon, Deborah Simonton i Eileen Janes Yeo, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 45.

3.3 Identitetski simboli

Kao što je u uvodu rečeno poraz u posljednjoj Jakobitskoj pobuni donio je zabranu mnogih škotskih identitetskih značajki, no postavlja se pitanje koliko su one zaista u tom razdoblju značile Škotima, a koliko je to mit stvoren u historiografiji 19. i 20. stoljeća. Istražit ćemo uporabu škotskog gaelskog jezika, tartana i kilta. Škotski gaelski jezik počeo se na području Škotske koristiti još u 5. stoljeću, no jezikom službene uporabe postao je u 9. stoljeću, dok se zlatnim razdobljem njegove uporabe smatra vrijeme do 12. stoljeća.³⁴ Uporaba škotskog gaelskog jezika postupno se smanjivala jer je engleski sa škotskim naglaskom preuzimao dominaciju u trgovini i sudstvu, ipak gaelski se tada još koristio na dvoru poglavica klanova i u privatnoj sferi života stanovništva Visočja.³⁵ Nizine, s druge strane, nastojale su ne koristiti gaelski već engleski, iz praktičnih razloga ponajviše, što je otišlo toliko daleko da ga je država pokušala iskorijeniti, misleći kako će tako „civilizirati“ Visočje.³⁶ Bio je to jedan od znakova koji je upozoravao na regionalnu podijeljenost države na Visočje i Nizine. Kilt je dio škotske muške narodne nošnje načinjene od tartana, kariranog vunenog platna duljine do koljena, zamotane oko struka, dok je drugi dio tkanine bio omotan oko gornjeg dijela tijela i prebačen preko jednog ramena, a počeo se nositi u 17. stoljeću.³⁷ Ovdje je važno istaknuti kako kilt nije bio isključiva odjeća muškaraca, već su oni u regijama poput Hebrida podjednako često nosili i klasične muške hlače tzv. „breeches“ kakve su se nosile u 18. stoljeću.³⁸ Ostali dijelovi odjeće također su mogli biti izrađeni od tartana, koji je imao jedinstven raspored šara i boja za svaki klan te je bio njihovim međusobnim znakom raspoznavanja i pripadnosti, sam se pojam spominje još u 15. stoljeću i najpoznatiji je simbol Škotske.³⁹ Postoje neki dokazi da su u 17. i 18. stoljeću obični članovi klana nosili drugačije tartane (bili su tamnih tonova smeđe, plave i zelene) od onih plemstva istog

³⁴ “Gaelic language”, u: *Collins encyclopaedia of Scotland*, ur. John Keay, Julia Keay, (London: Harper Collins Publishers, 1994), 403.

³⁵ *Isto*, 403.

³⁶ Harris, “Communicating”, 165.

³⁷ “Kilt”, u: *Encyclopedia Britannica*, urednici enciklopedije (prosinac 2018), pristup 27.6.2021., [Kilt | Scottish dress | Britannica](#).

³⁸ Reid, *Highland clansman 1689-1746*, 9. Treba reći i to da je pojam “plaid” označavao isto što i izraz tkanina tartan koja se vezivala na način na koji je opisano, međutim ona se mogla nositi i samo prebačena kao lenta preko muških i ženskih oprava.

³⁹ Semple, *The Scottish tartans with historical sketches of the clans and families of Scotland, the badges of and arms of the chiefs of the clans and families*, 5.

klana (svijetle boje s prevladavajućim crvenim tonom) iz jednostavnog razloga što si nisu mogli priuštiti tkaninu i boje kao plemstvo.⁴⁰

3.4 Žene unutar škotskog društva

Historiografija je u novije vrijeme prepoznala da su žene u Škotskoj imale ključnu ulogu u upravljanju domom i obiteljskim životom, ali njihove djelatnosti nisu bile ograničene samo na privatnu sferu života. Svakodnevni život žena primarno je određivao njihov socijalni status. Iako je element podređenosti muškarcima bio sveprisutan, on nije u tolikoj mjeri i označavao iskustva žena, jer iskustvo jedne plemkinje bitno se razlikovao od onog jedne pućanke. Za Škote, kao i zapravo većinu Europljana u ovom razdoblju, zemlja je izvor bogatstva, kao takvu važno ju je zadržati u obitelji kroz generacije, a sinovi (najstariji) prenose prezime stoga i nasljeđuju zemlju, dok kćeri mogu naslijediti svu pokretnu imovinu.⁴¹ Međutim kćeri su mogle naslijediti dio poljoprivrednog zemljišta, što je u škotskom pravu poznato kao „nasljedno vlasništvo“, također dobra su se mogla raspodijeliti po želji vlasnika, pravo nije reguliralo spol nasljednika u tim pitanjima.⁴² Kada se žene udaju, donose miraz u brak koji potom preuzima obitelj u koju se udala, ali u slučaju da ona ostane udovica, njena ju nova obitelj mora uzdržavati.⁴³ Kao i kod muških nasljednika, red rođenja bitan je i kod ženskih nasljednica, pa se tako sinovi koji nisu prvi u redu nasljeđivanja mogu naći u istom položaju kao i kćeri.⁴⁴ Pravno gledano ženu u mladosti zastupa otac te ona kao kćer ne može javno djelovati, kada odraste njen suprug preuzima ulogu njena pravnog zastupnika te uz njegovo dopuštenje ona može javno djelovati, ako je žena udovica tada ima puno više slobode u raspolaganju svojom imovinom i javnom djelovanju, međutim nije bio rijedak slučaj da udovica svojevrijem prepusti upravljanje svojom imovinom nekome muškom rođaku.⁴⁵ Žene višeg statusa imale su pristup formalnom i neformalnom obrazovanju, postajale su župne i mjesne škole za osnovno obrazovanje koje je zahtijevalo niske naknade i bilo je otvoreno za oba spola, zatim škole gramatike i privatne škole te omogućena i predavanja samo za žene.⁴⁶

⁴⁰ Reid, *Highland clansman 1689-1746*, 14-15.

⁴¹ Roxanne L. Reddington-Wilde, "A Woman's Place: Birth Order, Gender and Social Status in Highland Houses", u: *Women in Scotland c.1100-c.1750*, ur. Elizabeth Ewan and Maureen M. Meikle, (East Lothian: Tuckwell Press, 1999), 202.

⁴² *Isto*, 203.

⁴³ *Isto*, 204.

⁴⁴ *Isto*, 205.

⁴⁵ *Isto*, 208.

⁴⁶ Harris, "Communicating", 170.

Važan dio svakodnevice elitnih žena bilo je čitanje i pisanje pisama, odnosno održavanje komunikacije sa njihovim prijateljicama i poznanicama.⁴⁷ Brak je kod elite klana dogovarao njegov poglavar, djevojke su se udavale mlade, a kao miraz su donosile stoku ili novac.⁴⁸ Bez obzira na to, škotski zakon o braku bio je vrlo drugačiji od onog u ostatku Europe. Zasnivao se na ideji o svojevolumnom stupanju u brak, nije bila potrebna vjerska ceremonija da bi taj brak važio, čak niti pristanak roditelja, bio je to neformalan, ali ipak legalan način stupanja u brak vrlo popularan u 18. stoljeću.⁴⁹ Britanska vojska je djelovala više ograničeno, jer samo se jedan od sto vojnika u jedinci mogao oženiti, a ako bi on poginuo, njegova bi se žena morala preudati ili napustiti regimentu.⁵⁰ Brak je istovremeno mogao djelovati ograničavajuće, ali i oslobađajuće za žene, jer „dobri“ brakovi mogli su im omogućiti politički utjecaj. Političko djelovanje žena bilo je uglavnom neformalno, ali mnoge su udovice sa preuzimanjem nasljedstva preuzele i političku moć i odgovornost, primjerice vojvotkinja od Elingtona je uz lorda Miliona kontrolirala izbore 1731. u mjestu Irvine.⁵¹ Ni udane žene se nisu plašile izreći svoje mišljenje oko političkih pitanja, a ponekad čak ni suprotstaviti se suprugu oko istih, svoju potporu određenoj politici pružale su i siromašnije žene podupirući poglavare svog klana.⁵² One, ali i žene ruralnih, siromašnijih područja bile su važne u održavanju škotske kulture, primjerice one su osmišljavale balade koje su se prenosile usmenim putem, a svjedočile su važnim događajima ili općenito o životu.⁵³ Kulturu su čuvale i odjećom, jer i one su našle način da tartan ukomponiraju u svoju opravu u vidu tzv. “arisaid”, tartan tkanina u obliku velikog šala, a nosile su je žene svih klasa.⁵⁴ Spominjući kulturu Škotske neizbježno je ne spomenuti njihovu sklonost alkoholnim pićima, a žene, čak ni plemkinje, po svjedočenjima, nisu bile iznimka u kulturi opijanja.⁵⁵

⁴⁷ *Isto*, 178.

⁴⁸ Domhnall Uilleam Stiubhart, “Women and Gender in the Early Modern Western Gaidhealtach”, u: *Women in Scotland c.1100-c.1750*, ur. Elizabeth Ewan and Maureen M. Meikle, (East Lothian: Tuckwell Press, 1999), 236.

⁴⁹ Eleanor Gordon, “Irregular Marriage: Myth and Reality”, *Journal of Social History*, 47 (2013), br. 2: 509.

⁵⁰ Maggie Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, (Edinburgh: Mainstream Publishing, 1997), 61.

⁵¹ Innes, Rendall, “Women, Gender and Politics”, 46.

⁵² *Isto*, 48.

⁵³ Harris, “Communicating”, 180.

⁵⁴ Stana Nenadic, “Necessities: Food and Clothing in the Long Eighteenth Century”, u: *A History of Everyday Life in Scotland*, ur. Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010), 142-143.

⁵⁵ *Isto*, 148-149.

Može se zaključiti kako su žene svakako imale važnu ulogu u škotskom društvu, iako nisu pravno bile jednake i imale iste uvjete kao muškarci, to ih nije sprječavalo u aktivnom sudjelovanju izgradnje i očuvanja tradicije škotske države i društva, tada već prilično podijeljenog.

4. Jakobitska urota 1745.

Urota za koju je historiografija dugo vremena smatrala da je bila pravi izraz hrabre jedinstvene borbe za škotsku slobodu i suverenost, danas se sve više promatra u svjetlu saznanja o procesu dekadencije tradicija društva i činjenicama da je dio škotskih političkih vođa samostalno izabrao pristati uz Englesku i odreći se te iste suverenosti prihvaćajući engleskog kralja. Koji su stvarni uzroci početka urote, kako je ona tekla, kako je postala najvećom tragedijom Škotske, simbolom otpora i vječnog rivalstva s Engleskom?

Jakobitska urota trajala je od 1689. do 1745., a naziv je dobila po latinskoj inačici imena James (Jacobus), a njenim izravnim povodom smatra se Slavna revolucija iz 1688.⁵⁶ Međutim, neizravni uzroci sežu još u 1603. kada je nakon smrti kraljice Elizabete I. njenim nasljednikom na engleskom prijestolju postao škotski kralj James VI. od Škotske/I. od Engleske.⁵⁷ Njegov je politički cilj bio izgraditi zemlju ujedinjenu, ne samo krunom, već politički i religijski, stvorivši tako zametak sukoba.

4.1 Stvaranje Jakobitizma i prve pobune

Autor Christopher Duffy u djelu „The 45'“ odlično zaključuje kako je: „Jakobitizam bio proizvod tri uroka napetosti: između Škotske i Engleske, podjele među katolicima i protestantima, ali još više između samih protestanata (Episkopanci i Prezbiterijanci) te različiti pogledi u pitanju poimanja kraljevske vlasti“, koje su obilježile čitavo 17. stoljeće i kulminirale Slavnom revolucijom.⁵⁸ Kralj James VII. od Škotske /II. od Engleske pokušao je sve stvorene probleme riješiti nametanjem katoličanstva u oba kraljevstva, svi osim katolika tome su se ujedinjeni žestoko protivili.⁵⁹ Engleski lordovi u pomoć su pozvali, kraljeva zeta nizozemskog princa Williama od Orangea, što su

⁵⁶ “Jacobitism”, u: *Europe 1450 to 1789. Encyclopedia of the Early Modern World*, ur. Johnatan Dewald, sv. 3, (New York: Charles Scribner's sons, 2005), 325.

⁵⁷ Somerset Fry, *The History of Scotland*, 164.

⁵⁸ Christopher Duffy, *The 45'*, (London: Cassell, 2003), 32.

⁵⁹ *Isto*, 180.

podržali i škotski lordovi uz uvjet da kada preuzme vlast on ukine episkopstvo.⁶⁰ Nizozemskom invazijom na Englesku 1688. započela je Slavna revolucija, Wiliam je bio okrunjen kao Wiliam III., James II. bio je u egzilu sklonjen kod francuskog kralja Louisa XIV. koji je u svibnju 1689. krenuo u „Devetogodišnji rat“ protiv Wiliama III., a dolazi i do građanskog rata u Irskoj i Škotskoj.⁶¹ Još u ožujku 1689. škotska je Parlamentarna Konvencija predvođena prezbiterijancima ponudila škotsku krunu Wiliamu i Mary uz dokument „Claim of Rights“ kojim su zapravo tražili da kralj odgovora Parlamentu, episkopalci (biskupi) su se bojali da će Wiliam III. u Škotskoj nametnuti prezbiterijanizam te su odlučili poduprijeti božansko pravo kralja Jamesa II. na prijestolje i odbili priznati Wiliama, crkvene su oce slijedili konzervativni klanovi Visočja.⁶² Prva Jakobitska urota ili pobuna započela je 1689. kada se James II. vratio preko Irske i s klanovima s teritorija Veliki Glen porazio vladinu vojsku u bitci kod Killiecrankieja 27.6.1689. i poginuo, Jakobiti su poraženi tek 1690. bitkom kod Cromdalea.⁶³ Usljedio je maskar u Glenorchyju, naređen od strane Wiliama III., a proveo ga je član „prezbiterijskog“ klana John Campbell od Glenorchija nad jakobitima MacDonaldima od Glencoea, uporaba sile i kasnije je bila način obračuna s Jakobitima.⁶⁴ Engleski Parlament donio je „Act of Settlement“ 1701. (uvjetovao da kralj mora biti anglikanac) kako bi se zabranio povratak nasljednika Jamesa II. na prijestolje, na to je Škotski Parlament donio „Act of Security“ 1703. (ponuda škotske krune Sofiji Izbornici Hanovera uz uvjet da se očuva nezavisnost Parlamenta), Engleski je Parlament odgovorio ultimativnim „Alien Act“ (Škotska mora povući „Act of Security“ ili će svi Škoti koji ne žive u Engleskoj i njihova trgovina podilaziti zakonima o strancima, što bi bio težak udarac za plemstvo), 16.1.1707. Škotski Parlament nevoljko je ratificirao „The Act of Union“ (ujedinjenje Kraljevstva Škotske i Engleske u Kraljevstvo Velike Britanije pod vlašću Parlamenta u Westminsteru, čime su izgubili svoj suverenitet, te je prezbiterijanska Crkva Škotske proglašena nacionalnom Crkvom).⁶⁵ Druga pobuna odvila se 1708. kada je nasljednik James Edward Stuart uz francusku pomoć neuspješno pokušao izvesti invaziju i preuzeti

⁶⁰ Isto, 180.

⁶¹ John L. Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, (Edinburgh: Polygon, 2002) 4; Jeremy Black b), *Povijest britanskih otoka*, (Zagreb: Grapa, 2004), 169-170.

⁶² Somerset Fry, *The History of Scotland, 180-181*; Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 3-4.

⁶³ Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 4-5.

⁶⁴ Isto, 5.

⁶⁵ Isto, 7-8, 10.

prijestolje, slijedeća pobuna odvila se 1715., kada su se škotski Jakobiti udružili s engleskim (torijevci), planirali su 3 ustanka u Škotskoj i Engleskoj u vrijeme kada je George Lewis trebao biti okrunjen kao George I., došlo je do poraza u bitci kod Prestona, James Edward Jakobitima se pridružio tek kasnije, ali bez vojne pomoći, prebjegao je natrag u Francusku čime je ustanak završen, a okrutna kazna je uslijedila.⁶⁶ Djelomičan razlog poraza 1715. bio je izostanak obećane francuske pomoći, klanovi su uvidjeli da ne mogu sami pobijediti vladine snage, bez strane pomoći njihov cilj bio je neostvariv. Nova britanska politika nakon ove epizode nije im išla na ruku jer se okrenula stvaranju savezništva sa Francuskom.⁶⁷ Prvi pokušaji urota sa Švedskom (1717.) i Španjolskom (1718.) kao saveznicama bili su otkriveni, ali već 1719. uz španjolsku pomoć diže se nova jakobitska pobuna koja također završava porazom u bitci kod Glenshiela.⁶⁸

4.2 Urota 1745.: politika iza njezina početka i tijekom

Nakon poraza 1719. Jakobiti su izgubili još jednog saveznika. U međuvremenu Velika Britanija dobila je za glavnog ministra Roberta Walpolea koji je unaprijedio diplomatske odnose sa ostalim europskim zemljama te nijedna od njih sada nije imala interes pomagati pobunu. No, vlada je i dalje bila svjesna moguće opasnosti, pa je razvila snažnu špijunsku mrežu i vojna uporišta te je pokušala provesti pacifikaciju Visočja. General George Wade bio je zadužen za pacifikaciju koja se provodila oduzimanjem oružja klanovima, otvaranjem prostora vojnim cestama i utvrdama te organiziranjem „neovisnih“ vladinih Kompanija za Visočje.⁶⁹ Osnovano je šest kompanija s ciljem pomnijeg provođenja zakona „The Disarmnig Act“ iz 1725. pod vodstvom članova whigovskih klanova koji su 1739. udruženi u pukovnicu redovne gorštačke vojske naziva „Crna straža“.⁷⁰ Mir koji je vladao gotovo dva desetljeća prekinuli su vanjskopolitički problemi u koje je upala Walpoleova vlada, sve je pokrenuo „Rat Jenkinsonovog uha“ (1739.-1748.), Walpole je bio prisiljen otići 1742., a vladu su preuzeli disidenti whigovske stranke pod vodstvom John Haya, Markiza od Tweeddalea.⁷¹ Hay je

⁶⁶ Somerset Fry, *The History of Scotland*, 192.

⁶⁷ Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 59.

⁶⁸ *Isto*, 63.

⁶⁹ *Isto*, 64-65. Važnije utvrde koje su ovom prilikom bile obnovljene ili nanovo sagrađene bile su Fort Wiliam, Fort Augustus i Fort George.

⁷⁰ *Isto*, 65-66. Whigosvki klanovi bili su svi oni koji su podupirali dinastiju Hanover, većinom prezbiterijanci. Treba reći i kako su se mnogi jakobitski klanovi opirali razoružavanju, te su upravo whigovski klanovi bili ti koji su svoje oružje predavali što se 1745. za vladu pokazalo velikim nedostatkom.

⁷¹ *Isto*, 68.

uspostavio ured Državnog tajnika za Škotsku, što je Jakobitima dalo političku moć da se ponovno organiziraju i iskoriste povoljne vanjskopolitičke prilike kao što je bilo angažiranje Britanije u „Rat za austrijsko nasljedstvo“ protiv Pruske i Francuske na strani Austrije.⁷² Kada je britanska vojska porazila francusku kod Dettingena 1743., Francuzi su 1744. pokušali neuspješnu invaziju na Englesku, zatim su stvorili plan oslabljivanja Britanije pomažući Jakobitsku urotu sada pod vodstvom Charlesa Edwarda Stuarta „Lijepi Princ Charlie“ umjesto onemoćalog oca Jamesa Edwarda Stuarta.⁷³ Ipak, već 1745. Francuska je porazila Britaniju kod Fontenoya pa je ohrabren time Charles Edward krenuo put Škotske sa svojim savjetnicima i nešto vojne opreme gdje se nadao velikoj podršci Jakobita.⁷⁴ Princ je stigao na otok Eriskay na Hebridima gdje očekivanu podršku nije dobio, jer poučeni iskustvom klanovi nisu htjeli djelovati bez osigurane vojne pomoći Francuske, koja se pak nije htjela obvezati na pomoć dok pobuna ne započne s povoljnim prilikama za uspjeh.⁷⁵ Podršku su princu u početku pružili samo klanovi Cameron od Lochiela i MacDonald od Keppocha te je nakon njihove podrške počeo okupljati vojsku od oko 1000 njihovih članova u Glenfinnanu, pobuna je započela uspješnim napadom iz zasjede na vladine trupe kod rijeke Spean.⁷⁶ Epizoda kod Corrieyairack Passa svjedoči povlačenju vojske generala Copea pred jakobitskom, nakon čega princ Charles osvaja Perth i Edinburgh gdje proglašava svog oca kraljem, „James III. kralj Velike Britanije i Irske“.⁷⁷ General Cope (oko 2100 vojnika) krenuo je prema Edinburghu iz Aberdeena te se 21.9.1745. sukobio sa jakobitskom vojskom (oko 2300) u bitci kod Prestonpansa i doživio težak poraz.⁷⁸ Ova je pobjeda za Jakobite bila vrlo značajna, okupio se i veći broj klanova s Visočja oko princa Charlesa, njegova je vojska tada brojala oko 5000 vojnika koje je trenirao Lord George Murray, za kojeg se ponekad sumnjalo i da je zapravo špijun, uz njega značajan zapovjednik bio je John O'Sullivan.⁷⁹ Jakobiti su imali drugačiji cilj od princa Charlesa, dok su oni restauracijom dinastije Stuart zapravo htjeli vratiti suverenitet Škotske, čak i pod cijenu raskida Unije, za princa je ultimativni cilj bio osigurati svojoj

⁷² Isto, 69.

⁷³ Michael Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, (Oxford: Osprey Publishing, 1982), 11. U originalu prinčev je nadimak bio „Bonnie Prince Charlie“ kojeg je dobio zbog mladosti i dobrog izgleda.

⁷⁴ Isto, 11.

⁷⁵ Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 11; Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 75-76.

⁷⁶ Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 85.

⁷⁷ Somerset Fry, *The History of Scotland*, 194.

⁷⁸ Somerset Fry, *The History of Scotland*, 194; Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 12.

⁷⁹ Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 12; Duffy, *The 45'*, 104-105.

dinastiji vlast nad čitavim Kraljevstvom Velike Britanije, sama Škotska jednostavno više nije bila dovoljna.⁸⁰ Whigovski klanovi u ovom su slučaju točno procijenili situaciju te su upozoravali Jakobite da se Stuarta treba plašiti jednako kao Unije, jer je ni ne žele raskinuti.⁸¹ Jakobiti su ipak tada već prešli u Englesku i osvojili gradove Carlisle, Lancaster, Preston, Manchester i Derby, princ je htio doći do Londona, ali jakobitska vojska se povukla jer nije bilo engleske i francuske pomoći koju je obećao, što je prema nekim autorima bio početak kraja.⁸² Princ se s vojskom povukao u Glasgow, u međuvremenu je Wiliam vojvoda od Cumberlanda (sin kralja Georgea II.) krenuo u protunapad i osvojio Carlisle, ostavio je generala Hawleyija da nastavi slijediti Jakobite te se pridruži generalu Wadeu i 1746. okuplja britanske snage za bitku kod Falkirka, koju ipak pobjeđuju Jakobiti pod vodstvom Murraya.⁸³ U siječnju Cumberland ponovo kreće na sjever s ciljem da preuzme vojsku, zbog vijesti o dezertiranju Jakobiti se povlače u Inverness, general Loudon gotovo je uspio u pokušaju zarobljavanja princa Charlesa, ali zbog lošeg vremena svi se planovi prekinu.⁸⁴ Do najpoznatije i najtragičnije epizode Jakobitske pobune dolazi 16.4.1746. u bitci kod Cullodena gdje je jakobitska vojska teško poražena. Čitav travanj zapravo se vodila drama za Jakobite čiji su vojnici bili iscrpljeni i gladni te su mnogi dezertirali, a Cumberland je ponovo poveo vojsku i došao sve do Nairna.⁸⁵ U samoj bitci, princ je suprotno savjetima, zauzeo položaj na polju Drummossie sa oko 5000 vojnika koji nisu imali šanse protiv oko 9000 vojnika Cumberlandove vojske, princ je pobjegao, a konjica je krenula za njim, dok je Cumberland ušao u Inverness.⁸⁶ Brojke poginulih iz jakobitske vojske procjenjuju se 2 500 ljudi, dok je Cumberlandova vojska izubila stotinjak ljudi.⁸⁷

5. Dame urotnice 1745.

Iz prethodnog se teksta može zaključiti koliko je Jakobitska urota bila zamršena tema, društva tj. narodi uključeni u nju još više. Žene su neformalnim načinima

⁸⁰ Jeffrey Stephen, "Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745", *Journal of British Studies, Scotland Special Issue*, 49(2010), br. 1: 63-66. Po autoru bila je to borba škotskog patriotizma i unitarizma Stuarta.

⁸¹ *Isto*, 66.

⁸² Black b), *Povijest britanskih otoka*, 194.

⁸³ Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 13.

⁸⁴ *Isto*, 14.

⁸⁵ *Isto*, 15.

⁸⁶ *Isto*, 15.

⁸⁷ Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 175.

sudjelovale u svim tim zamršenostima. Ovdje se donosi priča o ženama, većinom plemkinjama, koje su bile izravne pobornice i aktivistice Jakobitskog pokreta kao dokaz da se one same nisu osjećale inferiorno i kada su smatrale da su svom narodu i društvu najpotrebnije one su djelovale, ali i onima koje su se tome suprotstavile ili su svoje ciljeve osiguravale upitnim djelima.

5.1 Dame jakobitkinje

Flora MacDonald poznata je kao simbol svih jakobitskih junakinja, međutim danas se njena uloga preispituje, ovdje je navedena samo kako bismo objasnili zašto je i kako postala simbolični lik heroine. Flora MacDonald (1722.-1790.) rođena je u Južnom Uistu, bila je rodbinski povezana sa klanom MacDonald, ali i Campbell od Argylla što joj je garantiralo visok socijalan položaj.⁸⁸ Poznata je po tome što je „herojski“ spasila princa Charlesa Edwarda u njegovom bijegu iz Škotske, kada je vlada čak za njim raspisala tjeralicu i ucijenila njegovu „glavu“ na 30 000 funti.⁸⁹ Učinila je to tako što mu je prvo pružila utočište da se skloni, a zatim ga je prerišila u svoju irsku sluškinju Betty Burke te otputovala s njim od Benbecula do Skya, i tako izbjegla sumnje vojske na granici.⁹⁰ Treba naglasiti kako Flora nije djelovala sama već je imala pomoć očuha Hugh MacDonalda koji je kao vladin službenik mogao nabaviti propusnice za prelazak Mincha, pomogle su joj i Margaret MacLeod te Margaret Macdonald od Sleata.⁹¹ U lipnju 1746. bila je uhićena zbog skrivanja princa i prebačena u London gdje je držana u kući glasnika, a ne u običnom zatvoru, bila je pristojno tretirana te je u to vrijeme postala „zvijezda“, čak je 1747. imala priliku upoznati Fredericka princa od Walesa, navodno ju je upitao kako se usudila pomoći neprijatelju njegova oca, a ona mu je odgovorila da bi isto učinila za njega da je i on bio u nevolji.⁹² Udala se 1750. za Allana MacDonalda od Kinsburgha, imali su sedmero djece, a 1774. emigrirali su u Sjevernu Karolinu, ona se kući vratila 1780.⁹³ Iako je nesumnjivo ostavila trag, ona nije politički sudjelovala u ovoj uroti te je učinila ono što je osjećala da kao dobra osoba mora, autorica Craig objašnjava čak i da je

⁸⁸ “MacDonald, Flora”, u: *Biographical Dictionary of Scottish Women*, ur. Elizabeth L. Ewan, Sian Reynolds, Sue Innes, Rose Pipes, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 219.

⁸⁹ *Isto*, 219.

⁹⁰ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 116.

⁹¹ *Isto*, 116. Margaret MacDonald od Sleata pružila je svoj dom kao utočište za Floru MacDonald i princa Charlesa u bijegu.

⁹² *Isto*, 120.

⁹³ *Isto*, 19.

kao lik heroine odbrana zato što je bila „lijepa, skromna i tiha djeva koja će učiniti što joj se kaže“, drugim riječima samo je „savršena“ žena mogla biti simbolom sudjelovanja žena u ovoj pobuni.⁹⁴ Margaret MacLeod poznata kao Lady Clanranald ili Lady Clan pak bila je malo aktivnija. Osim što je pomogla Flori u pripremama princa za bijeg, suprotstavila se svom suprugu Ranaldu MacDonaldu Starijem, pristalici Hanovera i njihovu djecu odgojila u jakobitskom duhu te tako utjecala na to da je njen sin Ranald MacDonald Mlađi 1745. okupio klan i pridružio se okupljanju jakobitske vojske u Glenfinnanu.⁹⁵ Kao i Flora, ona (i njen suprug) je također bila uhapšena za pomaganje princu, međutim to ju je zatočeništvo dovelo do živčanog sloma zbog briga oko sedmogodišnje kćeri koja je ostala sam kod kuće i sina Ranalda koji se nakon Cullodena skrivao i bio ozbiljno ozlijeđen.⁹⁶ Margaret Ogilvy, s druge strane vjerno je pratila supruga u pobuni, bila je udana za Lorda Davida Ogilvyija te su oboje bili predani Jakobiti. Lord Ogilvy bio je aktivni sudionik pobune, 1745. okupio je vojsku za princa u Perthu, zatim je s njime umarširao u Edinburgh gdje ga je proglasio princem regentom, a njegova oca kraljem, Margaret mu je to čitavo vrijeme bila desna ruka, čak i izravno tako što je u maniri „formalne kraljevske ceremonije“ podigla mač kao vojnkinja.⁹⁷ Margaret je bila jedna od rijetkih dama koja je prateći svog supruga doslovno i umarširala u bitke u Engleskoj, a pridružila joj se dama Margaret Murray od Bruughtona, supruga tajnika princa Charlesa Edwarda koja je opisana kao neustrašiva žena odjevena u odjeću jakobitskih husara i noseći pištolje.⁹⁸ Pamfleti tog doba pripisivali su im zbog toga okrutnost u ophođenju sa zarobljenicima i ranjenicima, a Lady Ogilvy čak i epitet „zavodnice i namiguše“ samo zato što ih je bilo strah „ne ženstvenih“ žena.⁹⁹ Ali one nisu bile rijetke supruge koje su se pridružile suprugu, iako je Lord Ogilvy izričito zabranio da njegovu vojsku u invaziji na Englesku prate žene i djeca, gotovo nitko ga nije poslušao jer vojna pravila to nisu zabranjivala.¹⁰⁰ Žena koja je također dobivala razne

⁹⁴ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 11. Autorica čak zaključuje kako je zapravo načinjena velika nepravda ostalim junakinjama, zbog toga što se radilo o ženskoj uključenosti bilo je dovoljno da povijest zapamti samo jednu: “Romantičari su trebali heroinu, ali samo jednu, naravno”.

⁹⁵ “MacLeod, Margaret, Lady Clanranald ('Lady Clan')”, u: *Biographical Dictionary of Scottish Women*, ur. Elizabeth L. Ewan, Sian Reynolds, Sue Innes, Rose Pipes, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 239.

⁹⁶ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 145.

⁹⁷ *Isto*, 19. Prema svjedočenjima, Lord Ogilvy često je Margaret nazivao “svojom odabranom vojnkinjom”.

⁹⁸ *Isto*, 20.

⁹⁹ *Isto*, 82-84.

¹⁰⁰ *Isto*, 61. Njegova se zabrana nije odnosila i na Margaret.

neumjesne epitete, ali ovog puta u anti jakobitskoj propagandi Whigovaca, bila je Jenny Cameron (1698.-1772.), međutim njena djela su povijesti bitnija, živjela je miran život u Glendessaryiju sve do 1745. kada je na okupljanje jakobitske vojske u Glenfiennanu dovela 300 vojnika klana Cameron.¹⁰¹ Nakon 1745. povukla se, 1751. kupila je imanje Mount Cameron te udomila djecu koja su 1745. ostala siročad i tamo otvorila prezbiterijansku školu (usprkos tome što je bila katolkinja).¹⁰² Zanimljivost je da se uz nju spominju još dvije žene istog imena, međutim ta priča nije potpuno razjašnjena, navodno je jedna od njih nakon pobune bila utamničena u zatvoru Edinburgh Castle 1746., postoji mogućnost da su je lokalne vlasti tada zamijenile za „pravu“ Jenny Cameron i zatvorile je umjesto nje.¹⁰³ Ne zna se mnogo o Elizabeth Clavering, krojačici iz Banffa. Bila je udana za Edmunda Claveringa te se spominje u dokumentima zatvora York Castle, navodno je uz supruga bila optužena za najviši stupanj izdaje kao sudionica organiziranja pobune, bili su uhićeni 1745. u Carlisleu kada je grad zauzela vojska vojvode od Cumberlanda.¹⁰⁴ Zapisnik o njihovom uhićivanju spominje samo kako su „63 pobunjenika s Visočja uhićeni jer su uzeli oružje protiv Njegova Veličanstva, te 9 žena s Visočja koje su se našle u njihovu društvu“.¹⁰⁵ Anne Mackintosh (1723.-1787.) zbog svojih je aktivnosti imala nadimak Pukovnica Anne, vjerno je podržavala Jakobite čak i usprkos svom suprugu, poglavaru klana Mackintosh koji je bio kapetan vladine Crne straže i pod zapovjedništvom Lorda Loudona.¹⁰⁶ Za jakobitsku vojsku skupila je 300 vojnika iz klanova Mackintosh, MacBeans i MacGillivrays, a opis kako je to činila čini se vrlo teatralan, ipak dio koji svjedoči da je neke vojnike morala potkupiti, šarmirati ili im prijetiti da joj se pridruže čini se točnim.¹⁰⁷ Ona nikada nije vodila vojsku u bitku, već je tu zadaću preputila Alexanderu MacGillivrayu od Dunmaglassa.¹⁰⁸ Kada se Princ sa vojskom povlačio na sjevera još nije mogao stići do odredišta Invernessa koji je opsjedao Lord Loudon pa je bio prisiljen ostati u Moy Hallu gdje ga je ugostila Pukovnica Anne,

¹⁰¹ “Cameron, Jenny (Jean)”, u: *Biographical Dictionary of Scottish Women*, ur. Elizabeth L. Ewan, Sian Reynolds, Sue Innes, Rose Pipes, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 59-60.

¹⁰² *Isto*, 59-60.

¹⁰³ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 46-49.

¹⁰⁴ *Isto*, 99.

¹⁰⁵ *Isto*, 99.

¹⁰⁶ “Mackintosh, Lady Anne, (Colonel Anne)”, u: *Biographical Dictionary of Scottish Women*, ur. Elizabeth L. Ewan, Sian Reynolds, Sue Innes, Rose Pipes, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 232.

¹⁰⁷ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 25.

¹⁰⁸ “Mackintosh, Lady Anne, (Colonel Anne)”, 232.

Loudon je za to saznao i krenuo s vojskom uhititi princa, ali Anne je mudro omela taj plan zahvaljujući svom špijunu Donaldu Fraseru kojem je naredila da uz još četiri čovjeka izvede „predstavu“: u šumi su glasnim vikanjem, lupanjem i pucanjem, učinili da izgleda kao da imaju čitavu vojsku sa sobom i prepali Loudnovu vojsku (1500 vojnika) koja se povukla, a sljedeći dan je njih 200 dezertiralo.¹⁰⁹ Poslije poraza kod Cullodena bila je uhićena, nakon 6 tjedana puštena je iz pritvora pod nadzorom supruga.¹¹⁰ Anne Leith bila je još jedna ugledna dama, ali ona je preuzela tradicionalniju ulogu žena, njegu. Leith je u društvu prijateljice gospođe Stonor i njene služavke Eppy, uzela medicinsku opremu i otišla na polje Drumossie na Cullodenu kako bi se pobrinula za ranjenike, također koristila je svoj utjecaj da smanji kazne osuđenih Jakobita.¹¹¹ Anne McKay, za razliku od ovih žena bila je obična pučanka, ona je također njegovala ranjenike, ali i pomogla sakriti bjegunca Roberta Nairna.¹¹² Robert Nairn bio je računovođa Jakobita, stoga je bio vrlo tražen, a kako je ga je ona štitila bila je uhićena i mučena, Anne Leith i Anne Mackintosh svojim su je zalaganjem uspjele osloboditi kazne.¹¹³ S druge strane nalazi se priča o Charlotte Robertson Lude, mladoj uglednoj udovici koja je bliskost Jakobitima naslijedila od majke Lady Nairn (utjecajne u uroti 1715.), zajedničkim je snagama sa Jamesom Scottom osiguravala zalihe jakobitskoj vojsci, a sudjelovala je i u opsadi dvorca Blair koji je bio važan vojni cilj Jakobita.¹¹⁴ No Charlotte je poznatija po okrutnosti, svoje je podanike tjerala da se pridruže Jakobitima često prijeteći da će im razoriti domove, zbog čega je nikako ne treba shvaćati ili slaviti kao junakinju ove priče.

5.2 Dame “wighovke”

Kako se može zaključiti polovica Škotska nije podržavala Jakobizam stoga je razumljivo da su se žene političke aktivistice našle i s druge strane medalje. Jedna od njih je Mary Cooper koja je publicirala propagandističke članke Whigovaca, između ostalih i onaj koji se trudio uništiti reputaciju Jenny Cameron, “Harlequin Incendiary or Columbine Cameron” (autor Henry Fielding) te novine “The True Patriot” u suradnji sa istomišljenicom i kolegicom Annom Dodd.¹¹⁵ Elizabeth Adams nije bila toliko

¹⁰⁹ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 27-28.

¹¹⁰ “Mackintosh, Lady Anne, (Colonel Anne)”, 232.

¹¹¹ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 88-89.

¹¹² *Isto*, 90, 106.

¹¹³ *Isto*, 91.

¹¹⁴ *Isto*, 22.

¹¹⁵ *Isto*, 179.

ekstremna, ona je preuzela novine 1749. objavila je knjigu "Manchester Vindicated" u kojoj je propitivala stranu koju su u jakobitskoj pobuni zauzeli stanovnici Manchestera te za povijest vrijednu zbirku članaka oko događaja 1745-46 "The Chester Miscellany".¹¹⁶

Ovo je samo dio priča nekih žena na obje strane, u različitim ulogama, ali za društvo jednako važnim borbi na bojištu jer upravo su većinom one tragediju nakon poraza proživjele i morale svoje obitelji ponovno podići s dna u koje su upale.

6. Žene u kažnjenoj Škotskoj: posljedice Jakobitske pobune

U uvodu je rečeno kako su posljedice posljednje Jakobitske pobune 1745. i poraza kod Cullodena bile iznimno teške, međutim iz kasnijih se poglavlja može ustvrditi kako je već postojeća podijeljenost Škotske i dovela do te urote. Pa kako se onda njene posljedice smatraju tako apokaliptičnim za Škotsku, gdje su u svemu bile žene, naše već spomenute dame i njihovi najmiliji?

Poraz kod Cullodena slomio je Jakobite, ali ne i njihov cilj. Vojvoda od Cumberlanda to je uvidio i shvatio da ako ne djeluje brzo i radikalno¹¹⁷, ponovit će se priča kao i prijašnjih pobuna, urotnici bi se povukli na neko vrijeme, ali našli bi snagu za ponovni ustanak, a to se jednostavno u velikoj i utjecajnoj državi poput Velike Britanije ne smije više nikad dopustiti. Da bi postigao svoj cilj započeo je proces pacifikacije, od travnja do rujna 1746. provedena su mnoga hapšenja svih za koje se sumnjalo da imaju i najmanje veze s Jakobitima, vojni zarobljenici najčešće su bili osuđeni na smrt te je trajala intenzivna potraga za bjeguncima, naročito princem Charlesom Edwardom.¹¹⁸ Već je tada bilo naređeno i hapšenje dama koje su pomagale princu Charlesu u bijegu, po Anne Mackintosh Cumberland je poslao zapovijednika Cockayne sa 500 vojnika koji su je ipak tretirali kao damu.¹¹⁹ Anne McKay zbog svog pučkog podrijetla i govorenja škotskog gaelskog jezika nije bila te sreće, nju su tijekom ispitivanja mučili (izgladnjivali su ju, nisu joj dali da sjedne tri dana i noći, što je utjecalo na njeno fizičko zdravlje), bila je osuđena i na 800 udaraca bičem jer se nije slomila, tu su uskočile ugledne dame Leith i Mackintosh i spriječile daljnje mučenje, no to nije spriječilo anti jakobitsku osvetu

¹¹⁶ *Isto*, 179-180. Grad Manchester je nominalno podupirao dinastiju Hanover, ali je poslao jednu pukovnicu vojsci princa Charlesa Edwarda.

¹¹⁷ Duffy, *The 45'*, 527-528.

¹¹⁸ Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 16.

¹¹⁹ Duffy, *The 45'*, 529.

vojnika, u kojoj je njen sin ubijen, obitelj Roberta Nairna za iskupljenje preuzela je brigu o njenoj obitelji.¹²⁰ Grof od Albemarle bio je zadužen za podjelu Škotske na četiri vojno-upravne jedinice: Great Glen - Strathspey, Strathspey - istočna obala, Perth - Great Glen i obala južno od Stirlinga.¹²¹ Pacifikacija je nažalost, podrazumijevala i brojna ubojstva, silovanja i razaranja domova. Jedan takav opis daje autorica Maggie Craig: “Nakon što su neki članovi klana pretresli stvari Lorda Gorgea Sackvillea, on je s vojskom došao u susjedno selo gdje su silovali žene dok su ih njihovih supruzi bili prisiljeni gledati, a zatim su one bile prisiljene gledati kako ubijaju njihove muževe.”¹²² Ono što je bilo posebice šokantno svim anti jakobitskim Škotima bilo je to što se okrutnost britanske vojske prenijela i na njih, grof od Seaforta tako je protestirao protiv zločina koje je opet počinio Sackville.¹²³ Kapetan John Fergusone bio je poznat po svojim “kaznenim ekspedicijama” po Hebridima koje su ostavljale veliko ništavilo nakon što bi njegova vojska prošla nekim mjestom, poput sela Morar.¹²⁴ U formalnom je procesu bilo pogubljeno 120 ljudi, stotine ih je umrlo u zatvorima, a neki su čak bili i poslani u ropstvo.¹²⁵ Sve su jakobitske dame provele bar nekoliko tjedana zatvorene, ali ne u pravom zatvoru jer oni su ionako bili prenapučeni¹²⁶, a između ostalog one su bile bogate dame, takav tretman jednostavno im ne bi priličio. No, većina Škota, muškaraca, čak i onih bogatih, i žena nije imalo tu sreću. Drugi se stupanj pacifikacije sastojao od parlamentarnog izglasavanja zakona koji su razoružali klanove, ukinuli klanove, zabranili im nositi gorštačku odjeću.¹²⁷ Škotima je najteže pala zabrana nošenja tartana (“plaid”) zabranom iz 1746. (“The Proscripition Act”), što iz simboličnog razloga, što iz ekonomskih razloga (ljudi slabije platežne moći, nisu su si mogli odjednom priuštiti da mijenjaju odjeću).¹²⁸ Bio je zabranjen jer je simbolizirao Jakobizam, ali on je bio tradicionalan simbol škotskog identiteta i svi su ga Škoti, bez obzira na vjeru, političku naklonjenost i socijalnu klasu, nosili. Sada su također svi kao jedan bili kažnjeni, kao da su Londonska vlada i njihov kralj potpuno zaboravili koliko je tih istih Škota podržavalo

¹²⁰ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 90-91.

¹²¹ Duffy, *The 45'*, 532.

¹²² Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 109.

¹²³ Roberts, *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*, 186.

¹²⁴ Duffy, *The 45'*, 532.

¹²⁵ *Isto*, 536-537.

¹²⁶ Craig, *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, 64.

¹²⁷ Barthorp, *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, 16.

¹²⁸ Nenadic, “Necessities: Food and Clothing in the Long Eighteenth Century”, 146.

upravo njih, a ne Jakobite. Ovim su zakonom, kao i terorom koji ih nije zaobišao dobili poruku da su u očima vlade jednako prezirani kao sunarodnjaci koje su na neki način “iznevjerili”. Jedna je gaelska pjesnikinja ustvrdila kako je ovaj zakon oduzeo pravo ženama da vide maskulinitet svojih supruža jer nisu mogle vidjeti njihove gole noge.¹²⁹

Žene su bile slabije kažnjene od muškaraca, ali njihova se žrtva također ne smije zaboraviti. Nekako, možda u inat kaznama, za škotski narod uslijedilo je zlatno doba razuma, intelektualan rad, socijalne reforme, umjetnost, graditeljstvo, sve je procvatilo u tzv. škotskom prosvjetiteljstvu. Žene se nastavile nositi veliku ulogu u očuvanju identiteta svog naroda, sada izgrađivanog usporedno s još jednim, onim Britanskim.

7. Zaključak

Burno 18. stoljeće čovječanstvu je dalo mnogo krvi, drame i prosvjetljenja. Žene su u tom razdoblju formalno bile pravno ovisne o muškarcu, međutim pogrešno je zbog toga misliti da su bile i neaktivne sudionice društva, zatvorene unutar svog doma, s obitelji kao jedinom brigom. Pogotovo kada je situacija zahtijevala da svi članovi nekog društva budu uključeni u aktualna zbivanja. To je najčešće zahtijevao rat, jer život pojedinaca tada ovisi i o udruženim snagama čitavog naroda. Rat kao pojava nikad nije štedio svoje sudionike, jednako zlokoban za bilo koje ljudsko biće. Vojnici su oni koji najviše stradaju, ali tko kaže da su se u 18. stoljeću samo vojnici nalazili na bojnopolju. Uz njih su se najčešće nalazile njihove životne suputnice, ili pak one kojima je posao bio pratiti vojsku te su one također stradavale. Bila je to “normalna” profesija, žene koje su pratile vojsku najčešće se bavile njegom ranjenika i higijenom vojnika. Malo neobičnija je situacija bila kada su žene preuzele vojničku dužnost, to su činile iz više razloga, neke su bile prisiljene na to kad su bile uhvaćene, ali bilo je i onih žena koje su svojevrijedno odlučile ratovati, taj njihov odabir nije bilo legalan niti općenito prihvaćen u društvu. Paradoksalno, umjetnost je pronašla načina da likove žena koje vode u bitku učini simbolima revolucija, da one personificiraju državu u njenom najranjivijem i ujedno najsnažnijem obliku, s naglaskom da dakako lik ženske heroine češće nije nego je imao pozitivne konotacije. Rat, sukobi, glad, bolesti sve su uobičajene pojave 18. stoljeća koje je doživjela i Škotska, od 1707. unutar Velike Britanije. Usprkos tome škotsko stanovništvo bilo je u porastu. Za njih je 18. stoljeće obilježeno podjelama na vjerskoj,

¹²⁹ *Isto*, 147.

jezičnoj, socijalnoj i političkoj razini, ali te podjele samo su rezultat događaja iz 17. stoljeća koje su u 18.st. kulminirale krvavim epilogom. Podjela je bila najizraženija između Visočja i Nizina, a problem se ponajviše nalazio u tome što se konzervativni klanovi Visočja nisu htjeli odreći stare strukture i moći koju im je ona pružala, dok se klanovski sustav u Nizinama već dugo raspadao i njihova je socijalna stratigrafija više sličila onoj u Engleskoj. Niti identitetski simboli koje danas prepoznajemo kao škotske, tada nisu bili zajednički svim Škotima, uz iznimku tartana, koji će sasvim slučajno istovremeno postati simbolom pobune, represije i otpora represiji Škota u ovom razdoblju i kao takav ih ujediniti u budućnosti. Žene su tom kontekstu odigrale važnu ulogu, iako im je primarna društvena zadaća bila podizanje obitelji i vođenje kućanstva. Pravna podređenost, iako ne potpuno i u pitanju braka, gdje se zahtijevao voljni pristanak obje stranke, nije žene spriječila da djeluju u javnoj sferi. One su mogle naslijediti imovinu, i njome djelomično samostalno raspolagati, što im je moglo dati pristup političkom djelovanju. Nisu se bojale izreći svoje mišljenje, ili pak otvoreno podržavati određenu stranu i sudjelovati u širenju ideja istih, što znači da su podjednako “krive” za diobu u društvu. Njihova je u neku ruku dužnost bila i očuvanje tradicije i kulture, što su uspješno činile žene svih slojeva. Jakobitska pobuna (1689.-1745.) samo je bila politički rezultat svih navedenih društvenih problema, kao i još jedne dinastijske drame uobičajene za ovo doba. Škotski kraljevi koji su preuzimanjem engleskog trona “prokockali” vjernost političkih moćnika u Škotske i Engleske zato su bili zbačeni, pa se čini pomalo i neobičnom, da je gotovo šest desetljeća trajala borba dijela stanovništva da ih vrati na prijestolje. Otkud ta kompleksnost? Pa bila je to igra moći, u koju su kao i uvijek bili upleteni oni najbogatiji, te pitanje vjere i tumačenja kraljevskog prava, a oni najsiromašniji bili su time najviše pogođeni. U zadnjoj najvećoj pobuni 1745. podjela više nije bila samo među onima koji jesu ili nisu podržavali jakobitiski cilj, već i između samih Jakobita, Škotima je bilo važno vratiti nezavisnost parlamenta i države, a prestolonasljedniku prijestolje Velike Britanije. Škotske su se dame u ovoj priči našle na obje strane, one anti jakobitski raspoložene objavljivale su propagandne članke, dok su one u jakobitskom taboru skupljale vojnike, slale novčanu pomoć i zalihe, marširale u bitke, njegovale ranjenike, pomagale bjeguncima. Iako je ličnost Flore MacDonald dugo predstavljala sve žene koje su sudjelovale u navedenom, s vremenom su otkrivena brojna imena koja su podjednako zaslužila biti upamćena neke od njih navedene su i u radu,

poput Jenny Cameron, Anne Mackintosh, dame koja tada službeno nije bila u statusu dame, Anne McKay, ali i one koja je toliko poznata po svojoj da je se niti ne može smatrati junakinjom, ali dokaz je da su i tada žene mogle biti uz bok muškarcima u svim poljima, pa tako i brutalnosti poput Charlotte Robertson Lude. Kada se promišlja o posljedicama pobune 1745. surovost to ponajbolje karakterizira. Surovost u kazni provedenoj nad jakobitskim urotnicima, ali i onim nevinima. Nitko u Škotskoj nije izbjegao kaznu, čak ni za zločin koji nisu počinili, jer cilj je bio ubiti Jakobitima svaku nadu u ponovni ustanak, a sve ostale Škote naučiti lekciju. Kazne su bile od one fizičke, zatvor i mučenje muškaraca i žena pučanka, uništavanje sela, razbojstva i silovanje, ali i simbolične, zakonima koji nisu upotrebljavali silu već su samo riječima oduzeli Škotima njihov identitet. Klanovski je sustav ukinut, oni su razoružani, a Visočje je otvoreno utvrdama i cestama, ali taj je proces već bio pokrenut i ranije. Pravi šok bio je zabrana nošenja “gorštačke odjeće” koja to uopće nije bila, tartan kao temelj toga bio je identitet svih Škota, a sada im je bio naprasno oduzet. Škoti se ipak nisu predali i pronašli su način da se okrenu budućnosti, žene su tu odigrale važnu ulogu, jer kao što je već spomenuto one su usmenim i pismenim putevima očuvale sjećanja na pobunu, tako je djelomice i stvoren mit o pobuni koja je bila zadnji pokušaj Škota da povrate svoju slobodu. Žene i dame tijekom pobune učinile sve da se njen cilj i ostvari, a kasnije su sudjelovale u ponovnoj izgradnji škotskog naroda, tako da pamte svoju nezavisnost i definiciju onoga što znači biti Škot.

Literatura

1. Barthrop, Michael. *The Jacobite Rebellions 1689-1745*, Oxford: Osprey Publishing, 1982.
2. Black, Jeremy. *Eighteenth Century Britain 1688-1783*. Hampshire: Palgrave, 2001.
3. Black, Jeremy. *Povijest britanskih otoka*. Preveo Vedran Pavlić. Zagreb: Grapa, 2004.
4. Craig, Maggie. *Damn' Rebel Bitches: The Women of the '45*, Edinburgh: Mainstream Publishing, 1997.
5. Dewald, Johnatan (ur.). "Jacobitism". U: *Europe 1450 to 1789. Encyclopedia of the Early Modern World*, svezak 3, 325-329. New York: Charles Scribner's sons, 2005.
6. Dingwall, Helen M. "Illness, Disease and Pain". U: *A History of Everyday Life in Scotland*, urednici Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 108-137. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
7. Dodgshon, Robert A. "Everyday Structures, Rhythms and Spaces of the Scottish countryside". U: *A History of Everyday Life in Scotland 1600 to 1800*, uredili Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 27-51. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
8. Duffy, Christopher. *The 45'*, London: Cassell, 2003.
9. Ewan, Elizabeth L.; Reynolds, Sian; Innes, Sue; Pipes Rose (ur.). "Cameron, Jenny (Jean)". *Biographical Dictionary of Scottish Women*, 59-60. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
10. Ewan, Elizabeth L.; Reynolds, Sian; Innes, Sue; Pipes Rose (ur.). "MacDonald, Flora". *Biographical Dictionary of Scottish Women*, 219. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
11. Ewan, Elizabeth L.; Reynolds, Sian; Innes, Sue; Pipes Rose (ur.). "Mackintosh, Lady Anne, (Colonel Anne)". *Biographical Dictionary of Scottish Women*, 232. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
12. Ewan, Elizabeth L.; Reynolds, Sian; Innes, Sue; Pipes Rose (ur.). "MacLeod, Margaret, Lady Clanranald ('Lady Clan')". U: *Biographical Dictionary of Scottish Women*, 239. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.

13. Innes, Sue; Rendall, Jane. "Women, Gender and Politics". U: *Gender in Scottish History since 1700*, uredile Lynn Abrams, Eleanor Gordon, Deborah Simonton i Eileen Janes Yeo, 43-84. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
14. Gordon, Eleanor. "Irregular Marriage: Myth and Reality", *Journal of Social History*, 47 (2013), br. 2: 507-525. Pristup ostvaren 27.6.2021. <https://doi.org/10.1093/jsh/sht041>.
15. Harris, Bob "Communicating", U: *A History of Everyday Life in Scotland 1600 to 1800*, uredili Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 164-191. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
16. Hurl-Eamon, Jennine. *Women's roles in eighteenth-century Europe*. Santa Brabara: Greenwood, 2010.
17. Keay, John; Keay Julia (ur.). "Gaelic language". U: *Collins encyclopaedia of Scotland*, svezak 9, 403-404. London: Harper Collins Publishers, 1994.
18. Miles, Rosalind. *Who cooked the last supper? The Womens History of the World*. New York: Three Rivers Press, 2001.
19. Nenadic, Stana. "Necessities: Food and Clothing in the Long Eighteenth Century". U: *A History of Everyday Life in Scotland 1600 to 1800*, uredili Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 137-164. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
20. Potter, Jane. "Valiant heroines or pacific ladies? Women in war and peace". U: *The routledge history of women in Europe since 1700.*, uredila Deborah Simonton, 259-299. London i New York: Routledge, 2006.
21. Reid, Stuart. *Highland clansman 1689-1746*. Oxford: Osprey Publishig, 1997.
22. Roberts, John L. *The Jacobite Wars: Scotland and the Military Campaigns of 1715 and 1745*. Edinburgh: Polygon, 2002.
23. Reddington-Wilde, Roxanne L., "A Woman's Place: Birth Order, Gender and Social Status in Highland Houses", U: *Women in Scotland c.1100-c.1750*, uredile Elizabeth Ewan and Maureen M. Meikle, 201-210. East Lothian: Tuckwell Press, 1999.
24. Somerset Fry, Peter; Somerset Fry Fiona, *The History of Scotland*. London i New York: Routledge, 1982.

25. Stephen, Jeffrey. "Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745". *Journal of British Studies, Scotland Special Issue*, 49 (2010), br. 1: 47-72.
Pristup ostvaren 27.6.2021. [Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745 on JSTOR](#).
26. Symonds, Deborah A. "Death, Birth and Marriage in Early Modern Scotland". U: *A History of Everyday Life in Scotland 1600 to 1800*, uredili Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 83-108. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
27. Uilleam Stiubhart, Domhnall. "Women and Gender in the Early Modern Western Gaidhealtach". U: *Women in Scotland c.1100-c.1750*, uredile Elizabeth Ewan and Maureen M. Meikle, 233-251. East Lothian: Tuckwell Press, 1999.
28. Semple, Wiliam ilustrator. *The Scottish tartans with historical sketches of the clans and families of Scotland, the badges of and arms of the chiefs of the clans and families*. Edinburgh i London: W. & A. K. Johnston & G. W. Bacon Ltd., 1966.
29. Whatley, Christopher A. "Order and disorder". U: *A History of Everyday Life in Scotland 1600 to 1800*, uredili Elizabeth Foyster i Christopher A. Whatley, 191-217. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.

Internet

1. "Kilt", Encyclopedia Britannica (on-line, prosinac 2018), pristup ostvaren 27.6.2021., ([Kilt | Scottish dress | Britannica](#)).